

JON HELT HAARDER

SELVFREMSTILLING – NU OGSÅ GEN- NEM ANDRE OG ANDET

ARNE MELBERG

Självskrivet. Om selvframställning i litteraturen

Stockholm, 2008, (*Atlantis*), 248 sider

Arne Melberg behøver ingen nærmere præsentation i Danmark. Han er flittigt brugt i bedømmelsessammenhænge, og hans publikationsliste omfatter en række navne og fænomener som også her står centralt: Montaigne, Nietzsche, Proust, realisme, rejselitteratur, essayet som genre – og her altså litterær selvfremsstilling.

Titlen har bogen tilfælles med antologien *Selvskreven* (2006), men fokus er hos Melberg på de længere linjer snarere end den aktuelle hausse i selvskrivning. For så vidt kunne man sammenligne med Johnny Kondrups arbejder i de unge år. Hvis ikke det var fordi Melberg dels har et bredere europæisk fokus, dels ikke har den fiksering på dannelse og selvbiografien som genre der har præget den danske historieskrivning på dette område.

Den historiske pointe er da heller ikke en forfaldshistorie hvor konstruktion og uafgørlighed afløser sammenhæng og personlig udvikling. Autofiktion er ikke en nylig og bizar afvigelse

fra et hovedspor, men noget konstituerende for litterær selvfremsstilling så langt tilbage Melberg kaster sit blik, nemlig Montaigne i det sene 1500-tal. Selvskrivning fremkalder uvægerligt en fordobling og en fiktionisering af den skrivende, og selvfremsstillingens litterære former udforsker det fænomener.

For så vidt er det ikke mærkeligt at Paul de Mans essay om selvbiografien – ”Autobiography as De-facement” citeres med tilslutning. Omvendt fastholder Melberg samtidig både den selvbiografiske genre og virkelighedsreferencen som en del af feltet. Det gennemgående og hyppigt gentagne greb i *Självskrivet* er nemlig *både-och*. Både biografi og portræt, både virkelighed og fiktion, både kontrakt og dobbeltkontrakt, både essens og konstruktion, både færdigt og ufærdigt selv.

Om udvalget af tekster gælder det derfor at Melberg både arbejder med tekster der præsenteres som selvbiografiske, og tekster der ikke eksplicit flager med dette – og:

”Dessutom ignorerar jag fiktionsgränsen och väljer istället fritt: *både* författare som insisterar på att berättas sanningen om sig själva *och* författare som gömmer sig bakom fiktionen eller som framställer sig genom andra.” (13)

Självskrivet behandler også både en imponerende kongerække og mere lokale fænomener. I andet kapitel genbesøger Melberg hvad han med selvfølelse kalder ”Mina klassiker”: Montaigne, Rousseau, Nietzsche, Strindberg og Proust (men ikke Kierkegaard, uden

yderligere forklaring). Forfattere som han har skrevet udførligt om før, hvad der beriger disse kortfattede – og jo i sagens natur også forenkende – gennemgange af kolossale tekstmasser med kenderens store overblik.

Så ser vi indenfor hos modernisterne: Gertrude Stein, Walther Benjamin, Anna Banti, Czeslaw Milosz, Michael Ondaatje, Thomas Bernhard, Orhan Pamuk, Vladimir Nabokov, Elias Canetti, V.S. Naipaul og W.G. Sebald (!). Her kan så en væsentlig historisk figur tegnes, nemlig en forskydning i det der fungerer som selvfremsstillings anledning. Det klassiske udgangspunkt er alder, dødens nærhed, men for denne imponerende række af modernister er selvfremsstillingen snarere sat i gang af eksil og tab.

Fjerde kapitel er helliget modernismens litterære dagbogsskivere: Kafka, Fernando Pessoa, Jean Genet, Anaïs Nin, Witold Gombrowicz. Her er en væsentlig pointe at dagbogen på samme tid skaber en forestilling om nærhed mellem begivenhed og nedskrivning og, evt. skjult, markerer selvets uomgængelige fordobling i selvfremsstillingen.

I femte kapitel skanderer Melberg selvfremsstillings rige skandinaviske forekomster. Udgangspunktet er to grundindstillinger: Position August (Strindberg) versus position Selma (Lagerlöf). Strindbergs permanent urolige og urenlige position versus Lagerlöfs teleologiske selvfremsstilling hvor fortiden sikkert peger frem mod skrivningens og skriverens nu. Tyngdepunktet er de svenske, såkaldte ”proletärförfattare” – mest ægteparret Martinson og Ivar Lo-Johansson – men

også bl.a. Sandemose, Agnar Mykle og Tove Ditlevsen er med. Ditlevsen foregriber en senere udvikling: ”Själframställningens sanning handlar inte längre om att lyfta fram förgången verklighet, snarare om att konstruera verklighetens förutsättningar, inklusive den verklighet som komma skall.”

(188)

Hans Jægers *Fra Kristiania-Bohémen* (1885) omtales, men behandles ikke, og det er lidt ærgerligt. Romanen er for det første et væsentligt moment i selvfremsstillings skandinaviske historie. For det andet havde det været oplagt at forbinde Jægers brug af både sin egen og sine jævnaldrendes biografi til æstetiske og politiske formål med den beretning ”Från 2000-tallet” der udgør Melbergs sidste kapitel.

Her spekulerer han, fortsat i en skandinavisk kontekst, på om ikke vi omkring år 2000 bevidner et skifte i den litterære og kunstneriske selvfremsstillings historie. Ifølge Melberg går det med blog-genren og med forfattere som Bodil Malmsten, Dag Solstad, Nikolaj Frobenius og Claus Beck-Nielsen i retning af ”estetisering, stilisering, design”. Dermed mindskes selvfremsstillings traditionelle fokus på erindringsarbejde, rekonstruktion, til fordel for konstruktion.

Der formuleres altså epokalt omslag, altid fristende. Med det lange overblik der præger *Självskrivet* tager Melberg sig dog visse forbehold:

”hur ny denne nyorientering är kan förstås diskuteras: självetts konstruktion och presentation har alltid varit viktiga komponenter i den litterära själframställningen och redan Montaigne

konstruerer mer än han minns och rekonstruerar” (200)

Det gode ved *Självskrivet* er ikke at den har færdige begreber til det vi står med nu, Melberg antyder fornuftigvis forsigtigt her, men at den med teoretisk og historisk overblik fortæller den litterære selvfremstillings lange historie så komprimeret, nuanceret og prægnant at vi får mulighed for at bestemme omfanget af samtidens eventuelle ”nyorientering”.

Man kan diskutere om Melbergs modvilje mod ”litterær metafysik”, dvs. hans stadige og stædige fastholdelse af ”både-och”, får nogle nødvendige konturer og begrebslige holdepunkter til at flyde, men for mig at se er dette velbegrundet i at disse konturer og begrebslige holdepunkter netop udsættes for flydning i hans materiale, den litterære selvfremstilling. Det er ikke sådan at den nødvendige terminologi uden videre aflyses, den bliver blot brugt til at vise hvor viltet et fænomen selvfremstilling er og har været, længe.

Melberg skrev i begyndelsen af 2010 i en norsk avis at vi mangler litteraturvidenskabelige begreber til arbejdet med fænomener som Karl Ove Knausgårds *Min kamp* (2009ff). Det, og i øvrigt også hans både-og i bogen her, fik han siden skænd for af en anden litte-

raturprofessor. Det korte og især det lange er imidlertid at man får bedre muligheder for at diskutere Knausgård ved at læse *Självskrivet* end ved at læse Eivind Tjønnelands ressentimentprægede pamflet *Knausgård-koden* (2010) – til trods for at Melberg slet ikke behandler *Min kamp* der begyndte at udkomme efter *Självskrivet*.

Det er en gennemgående – og god – pointe at selvfremstilling snildt kan foregå gennem fremstilling af andre og andet. *Självskrivet* er da også et stykke af en diskret selvfremstilling. Arne Melberg er professor emeritus fra Universitetet i Oslo. Han har altså arbejdet og boet meget af sit svenske liv i norsk *eksil* – en væsentlig kategori i hans fortælling af selvfremstillingens moderne historie.

Essayet som genre har stået centralt i hans arbejde, og den velskrevne *Självskrivet* har da også essayets smidige form og subjektive præferencer snarere end den videnskabelige afhandlings nødvendigvis stivere rutiner. Melberg placerer bogen som ”akt III i den självprövning som jag inledde med *Mitt i litteraturen* (2000), fortsatte med *Resa & Skriva* (2005) och nu avslutar” (8). Både eksil og grånende hår er således udgangspunkt for denne selvfremstilling ”genom andra och annat.”